הרב הלל גפן

מוחזקות בשותפות עסקית

בכל תחום הלכתי ישנה חשיבות רבה לשאלה מי המוחזק בממון, וממילא נטל הראיה מוטל על מי שכנגדו. בנוגע לשותפות עסקית התשובה לשאלת המוחזקות איננה פשוטה, כיוון שלא ברור האם השותפות מוחזקת או כל אחד מהשותפים מוחזק, ולשאלה זו יש חשיבות רבה בניהול השותפות. במאמר נדון בשאלה זו ובמורכבויות נוספות.

א. מוחזקות של נכסים הידועים כשייכים לשותפות

נכסים הידועים כנכסים של השותפות, אף שנמצאים ביד אחד מן השותפים והוא טוען לבעלות בלעדית עליהם, הרי הם בחזקת השותפות,[1] ואפילו שהו ביד שותף זה זמן רב.[2] הטעם לכך הוא משום ששותפים אינם מקפידים זה על זה. באחרונים מבואר שלא די בידיעה כללית שהם שותפים, אלא צריך ראיה לגבי כל נכס ונכס שהוא שייך לשותפות. וזו לשון המבי"ט (ח"ב סי' עג):

> דהא דקי"ל דשותפין אין להם חזקה היינו בדבר הידוע לב' השותפי' ושהם שותפין עדיו בו ושחברו השותף מכחיש טענת המחזיק אבל אי בציר חד מהני יש להם חזקה זה על זה והכא בנ"ד אעפ"י שיש עדים שהיו שותפים האב ובנו בחנות אינו ידוע לעדי' כי כל מה שיש בחנות הוא בשותפו' דאיפשר שיש לא' מהם בחנות אי זה דבר שהוא שלו לבד ואינו בשותפות כי כן מנהג השותפין לפעמים מניחים מה שאינו בשותפות בחנות שניהם ואם אח"כ הוציאו מהחנות והניחו בביתו וטוען שהוא שלו אפי' ששותפו מכחישו יש לו חזקה כיון שאינו ידוע לעדי' דבר זה שהחזיק בו א' מן השותפין אם היה בכלל נכסי השותפו' כי מה שהיתה קודם בחנות השותפות אינו ראיה כדפרי' כיון שעתה ביד האחר.[3]

על פי זה כתב מהר"א ששון בשו"ת 'תורת אמת' (סי' קיג), שכאשר יש ספק בפרטי דיני שותפים, ואחד הצדדים מוחזק בממון, לא יוכל לטעון 'קים לי' כאחת הדעות, כיוון שהממון ידוע כשייך לשותפות. לדעת 'אורחות המשפטים' (סוף כלל יט, אות ח) גם בסחורה שאינה ידועה כשייכת לשותפות אם היא נמצאת בחנות השייכת לשותפות, לאף אחד מהשותפים אין חזקה בה, כיוון ששניהם מוחזקים בחנות זו בשווה. אמנם לאחר

1. שו"ע, חו"מ סי' קעט סעי' א.
2. שו"ע שם, ודלא כהתוס', בבא בתרא ב ע"א ד"ה לפיכך, אלא כשאר ראשונים, וכמו שכתב הטור, חו"מ סי' קעט. אמנם הש"ך, חו"מ סי' קעט ס"ק ב, ניסה ליישב את דברי הטור עם התוספות, ולומר שהתוספות עסקו בזמן כה רב שגם שותפים רגילים להקפיד בו, אך אחרונים אחרים (נתיבות המשפט, סי' קעט ס"ק ב; ביאור הגר"א, סי' קעט ס"ק ב) טענו שהדברים דחוקים, ולדעתם הטור חלק על התוספות.
3. כן מבואר בשו"ת התשב"ץ, ח"ד סי' כד.

שחילקו את השותפות, אם טוען אחד מהשותפים על נכס שהיה בשותפות ועתה נמצא בידו שהוא שלו, הרי הוא נאמן,[4] כיוון שעתה חזר דינם להיות ככל אדם, וכמו שבעניין שבועת השותפים אין שותף משביע את חברו לאחר שחלקו.[5] לפי דעת ה'בית יוסף' גם כאשר אחד מחזיק נכס הידוע כשייך לשותפות, הוא יכול לטעון 'כבר חילקנו את השותפות ונכס זה עלה לחלקי'. לפי זה, לשותף אין חזקה רק כאשר יש עדים שהם עדיין שותפים ולא חילקו.

ב. מוחזקות בממון שאינו ידוע כשייך לשותפות

נחלקו הראשונים האם שותף יכול לדרוש את פירוק השותפות בשותפות לזמן קצוב. לשיטת הרמב"ם[6] השותף אינו יכול לפרוש, ואילו לפי ר' ישעיה[7] וה'נימוקי יוסף'[8] השותף יכול לפרוש כיוון שדינו כפועל שיכול לחזור בו בחצי היום.[9] נחלקו האחרונים כיצד יש להבין את דעת התוספות, אם הם סבורים כ'נימוקי יוסף' או כרמב"ם. מתוך כך נשאלה השאלה איך להכריע במקרה כזה. שו"ת 'לחם רב'[10] דן בשני שותפים שיצרו שותפות לזמן קצוב, וקודם שנגמר הזמן הסכימו ביניהם לחלק את השותפות. הם התחילו לגבות חובות ולשלם חובות שהם חייבים, ובינתיים יהיה כל אחד מהם נושא ונותן לעצמו. ראובן טען שעדיין הם צריכים לחלק את הרווחים בין שניהם, כי עדיין לא גמרו את תהליך החלוקה, ושמעון טען שרווחי כל אחד מהם לעצמו. מחמת הספק, המחבר פסק לטובת שמעון אם הוא מוחזק בממון שהרוויח לעצמו. מדבריו עולה ש'מוחזקות' פירושה מוחזקות ממשית (פיזית) בממון, ולא במצב משפטי תיאורטי. אין אומרים שראובן מוחזק במצב השותפות שספק אם בטל, אלא שמעון מוחזק כיוון שהממון בידו.

ג. מוחזקות בחובת השותף לעבוד עבור השותפות

לדעת הרמב"ם וה'שלחן ערוך' שותפים לזמן קצוב אינם יכולים לחזור בהם תוך הזמן, אולם הטור הביא גם את דעת ר' ישעיה וה'נימוקי יוסף' שיכולים לחזור בהם, כדין פועל. רבי עקיבא איגר[11] כתב שאי אפשר לכוף שותף לעסוק ולטרוח בעסק השותפות כיוון שהוא יכול לומר 'קים לי' כר' ישעיה וה'נימוקי יוסף'. מצד שני אם השותף המעוניין בהמשך השותפות מוחזק בממון המשותף הוא יכול לומר 'קים לי' כרמב"ם ולהמשיך ולהרוויח (לאמצע!) בממון המשותף.

---

4. רמ"א, חו"מ סי' קעט סעי' א.
5. שבועות מה ע"א.
6. רמב"ם, הל' שלוחין ושותפין פ"ד ה"ד.
7. מובא בטור, חו"מ סי' קעו.
8. נימוקי יוסף, בבא מציעא סג ע"א מדפי הרי"ף ד"ה ואמר רבא.
9. וראה בהרחבה במאמרי 'הסכם שותפות עסקית על פי ההלכה', אמונת עתיך 142 (תשפ"ד), עמ' 109- 108.
10. שו"ת לחם רב, סי' ק.
11. שו"ת רבי עקיבא איגר החדשות, סי' לז.

ד. ספק בשאלה מהם תנאי השותפות

כאשר הסכם השותפות כולל תנאים שונים, שתקפים על פי הכלל 'כל תנאי שבממון קיים', ונתגלע ויכוח בין השותפים בפירוש אחד התנאים, מכיוון שהתנאי בא לשנות מן המקובל - 'יד בעל השטר על התחתונה'. כלומר שמי שרוצה להוציא באמצעותו, עליו חובת ההוכחה, על פי הכלל 'המוציא מחברו עליו הראיה'. המהרי"ט[12] עסק בשותפים לג' שנים שסיכמו שמי שייפרד בתוך הזמן אין לו חלק ברווחים, אך לאחד השותפים יש זכות להיפרד לאחר ב' שנים, ונפל ספק בלשון השטר כיצד לחלק ביניהם את הרווחים במקרה כזה. הוא למד מדברי המהרי"ק[13] שהואיל ואותו שותף (שהורשה להיפרד) מסתמך על לשון השטר כנגד התנאי המחייב את שאר השותפים, הרי הוא בא להוציא מן המוחזק שכן 'יד בעל השטר על התחתונה' כנגד שאר השותפים שנחשבים מוחזקים בממון השותפות (גם אם אותו שותף מוחזק פיזית בממון).[14]

ה. מוחזקות ברווחים הבאים מחמת השותפות

דין מוחזקות ברווחי השותפות מתברר מתוך המקרה הבא. ראובן ושמעון היו שותפים. ראובן מכר סחורה לגוי, והגוי שילם בטעות יותר משווי הסחורה. למי שייך הסכום המיותר? נחלקו הראשונים לעניין שליח שנשלח להביא מעות מן הנכרי, והנכרי נתן לו בטעות יותר ממה שנתחייב, ואחר כך לא מצאוהו. התוספות[15] כתבו שלדעת רבנו תם חולקים את המעות, ולדעת ר"י הכול לשליח. לדעת מהר"י בן לב[16] שאלתנו תלויה במחלוקת זו, ולכן ראובן יכול לומר 'קים לי' כדעת ר"י שהכול לשליח, ולהשאיר את הרווחים בידו. מכאן ניתן להסיק שרווחים הבאים על ידי מכירת סחורה של השותפות אינם בחזקת השותפות, ואם יש ספק למי שייך רווח מסוים, מי שרוצה להוציא מן המוחזק צריך להביא ראיה. כלומר שהספק לגבי הרווח התעורר ברגע שבא לידו, ולכן הרווח אינו בגדר ממון הידוע כשייך לשותפות. כך כתב גם בשו"ת 'שבות יעקב' (ח"א סי' קסב):

> בנדון זה א"צ לפנים דמצי המוחזק לומר קים לי שאין זה דבר ידוע לשותפות שהרי הריוח אתי לאחר מכאן ולא הניח אותו הדבר לתוך השותפות רק הוא ריוח דאתיא מעלמא.

---

12. שו"ת מהרי"ט, חו"מ סי' קח.
13. שו"ת מהרי"ק, שורש ז.
14. האחרונים דנו בדברי המהרי"ק, האם הם סותרים את הדין הפסוק בשו"ע, חו"מ סי' מב סעי' ח: 'בכל הני דאמרינן לעיל שיד בעל השטר על התחתונה, אי תפס מטלטלים, לא מפקינן מיניה. הגה: וכל שכן שאומרים בשובר יד בעל השטר על העליונה, הואיל והוא מוחזק'. יש אומרים שהמהרי"ק חולק, ואליו מתכוון הרמ"א בהמשך דבריו שם: 'דלא כיש חולקין ואומרים דאפילו בשובר אמרינן ידו על התחתונה', ויש שחילקו בין הדברים (ראה ש"ך, שם ס"ק יח, תומים, שם ס"ק יא). המהרי"ט הביא ראיה מדברי מהרי"ק עצמו (שורש צד) שדין 'יד בעל השטר על התחתונה' הוא משום 'המוציא מחברו עליו הראיה', ולכן יש ללכת אחר המוחזק, אלא שהדיון של המהרי"ק היה על חלוקת גביית המיסים בין בני העיר, שממון כולם משועבד לכך בשווה, ולכן אין להתחשב במוחזק. בדומה לכך גם בשותפים שקבעו שותפות לג' שנים אין הלשון המסופק שבשטר מוציא מידי ודאי.
15. תוס', כתובות צח ע"ב ד"ה כאן שנה.
16. שו"ת מהר"י בן לב, ח"א סי' צג.

בחזרה לעמוד התוכן

מהר"י בן לב המשיך ואמר שאם ראובן נתן לשמעון מחצה ברווחים, כולל בטעותו של הנכרי, הוא אינו יכול לדרוש את הממון בחזרה ולומר שניתן בטעות, כיוון שמן הסתם נתן לו במתנה גמורה. בספר 'פתחי חושן'[17] מעיר שמהר"י בן לב היה יכול לנמק זאת בכך ששמעון (שעכשיו הוא מוחזק) יכול לומר 'קים לי' כדעת רבנו תם שחולק על תוספות, ואומר שחולקים את המעות בין שניהם. ייתכן שיש ללמוד מכך שנתינה לאחר אינה משנה את המוחזקות.

ו. מוחזקות בחלוקת הפסדים

שותף ששינה מתנאי השותפות, או מדעת חברו, ונגרם הפסד - חייב בכל ההפסד, כיוון שאילו לא היה משנה לא היה מפסיד. משמע דווקא הפסד שבא מחמת השינוי.[18] כתב המהרי"ק[19] שאין צריך להוכיח שאילולא השינוי לא היה הפסד, אלא כיון שאפשר לתלות שההפסד נגרם מהשינוי די בכך כדי לחייבו, כמו בדין שומר שכר. נראה שכוונתו לדמות זאת למבואר בדין תחילתו בפשיעה וסופו באונס (רמ"א, חו"מ סי' שט סעי' ב):

> שינה מהר לבקעה ומבקעה להר ונתייגעה ומתה, חייב. וכן אם שכרה להוליכה למקום אחד, והוליכה למקום אחר, ואויר הדרך משונה מבמקום אחר, חייב; וכן כל כיוצא בזה.

דהיינו, אף שאין ראיה שהשינוי גרם לנזק, המשנה חייב, כיוון שתולים שהשינוי שעשה גרם לנזק. הוא הדין בשותפים שהם כשומרי שכר זה לזה. אבל, כתב המשפט שלום,[20] שאם השותף המשנה מוחזק בממון השותפות, והספק הוא כיצד לחלקו, הוא יכול לטעון שההפסד לא היה מחמת השינוי.

סיכום

א. כל השותפים נחשבים מוחזקים בממון הידוע כשייך לשותפות, גם אם פיזית הוא ברשות אחד מהם.

ב. לאחר חלוקת השותפות חזר דינם להיות ככל אדם, והשותף המוחזק בממון רשאי לטעון שממון זה עלה לחלקו.

ג. כאשר יש ספק אם התבטל מצב השותפות יש ללכת אחר המוחזק פיזית.

ד. רווחים שבאו על ידי מכירת סחורת השותפות אינם נחשבים כממון הידוע כשייך לשותפות, והולכים בהם אחר המוחזק.

17. פתחי חושן, שותפים ומצרנות פ"א הערה לט.
18. סמ"ע קעו, לז.
19. שו"ת מהרי"ק, שורש טו, מובא בב"י, חו"מ סי' קעו.
20. משפט שלום, סי' קעו הערה כא.